

sentatief voor de vele die nog in de kerkeraad van Ternaard zouden volgen. Eilerts de Haan stond daar tot 1884. Toen werd hij opgevolgd door een predikant van orthodoxe signatuur.

We sluiten onze reeks van portretten af met een summiere schets van Willem Reilingh Dzn. die van 1861-1875 Hervormd predikant te Metslawier was. De naamlijst van predikanten, opgenomen in de kerkeraadsnotulen van de Hervormde gemeente aldaar, vermeldt over hem het volgende:

Willem Reilingh Dzn. werd geboren op 26 april 1835. Hij studeerde te Groningen en werd in augustus 1857 door het Provinciaal bestuur van Drenthe als kandidaat tot de heilige dienst toegelaten. Op 15 augustus 1858 werd hij bij de Hervormde gemeente van Lettelbert en Ennumatil bevestigd. Na op 4 juni 1861 naar de gemeente Metslawier beroepen te zijn deed hij op 1 september 1861 intrede met een preek over Titus 2: 11-15a. Op 31 januari 1875 verkreeg hij emeritaat en nam afscheid met een preek over Lucas 7: 50b. Hij werd opgevolgd door Elia Coldewey afkomstig van Nieuwe Schans.⁵⁵

Lichte bij Eilerts de Haans levensleuze even een modern patina op, in het geval van Reilingh lag dat wel wat anders. Dat hij werd opgeleid te Groningen beluisteren wij meteen al in de eerste kerkeraadsvergadering die hij te Metslawier voorzat. Op de avond van 5 september 1861 wekte Reilingh de kerkeraad op 'om hem in zijne betrekking ten steun te zijn door in eenen geest met hem te werken, *de waarheid betrachtende in liefde* (cur-sivering D.J.) en gemeenschappelijke pogen tot heil van 's Heeren gemeente Godes zegen aanbevelen in den gebede'.⁵⁶ Evangelisch gedachtengoed werd ook verwoord in de vergadering van 26 juni 1862 toen door de predikant het Christendom werd gekarakteriseerd 'als godsdienst des harten, als geest en en leven'. Een anti-modern geluid horen we tijdens de besprekingen van 29 oktober 1863 waar Reilingh een sjibboleth van het modernisme, Renans *Vie de Jésus* nogal heftig bekritiseerde. Het is

overigens opvallend dat die kritiek al op dat moment werd geuit aangezien het boek nog maar net was verschenen.

In de bovenstaande portretten komen we een mengeling tegen van modern en Evangelisch gedachtengoed, waarbij de moderne inslag er wat uitspringt. We kunnen dit beeld scherpere contouren geven door een analyse van diverse publicaties in het tijdschrift van de Krans *De Nieuwe Richting in het Leven*. Alle hierboven genoemde predikanten schreven daarin; de twee die door Busé ook als medeleden werden genoemd: Scheltema en Van Veen overigens niet. De laatste kwam immers pas in 1874 uit Oude Pekela naar Dokkum, dus toen het tijdschrift al niet meer bestond. Dan komen anderen als A.M. Bokma de Boer, Hervormd predikant te Nes (Dongeradeel) en P.W. Feenstra diens Doopsgezinde collega van Dantumawoude eerder in aanmerking voor het lidmaatschap. De eerstgenoemde was ook de vader van P.J. Troelstra's eerste echtgenote Sjoukje Bokma de Boer, die later bekendheid verwierf als de schrijfster Nynke van Hichtum. Deze beide predikanten publiceerden met grote regelmaat in *De Nieuwe Richting* en ook qua reisafstand was Dokkum voor hen vrij gemakkelijk bereikbaar.⁵⁷ Hun bijdragen worden in deze studie meegenomen als specimina van de geest die in 'Onze Krans' heerste. Dit geldt tot op zekere hoogte ook voor de artikelen die dr. P.C. van Wijk, sedert 1869 Carpentier Altings moderne collega te Dokkum, ter publicatie afstond.

Een stem voor de praktijk

In Friesland, maar ook in Noord-Holland, werd het tijdschrift de stem van de moderne richting voor het mondige deel van de gemeente. In de jaren zestig was het ook onder de daar woonachtige moderne predikanten regel geworden de natuurwetenschappelijke methode als de enig juiste vorm van methodologie te beschouwen. De wet van oorzaak en gevolg gold niet alleen de wereld van de zichtbare werkelijkheid, maar ook die der geesteswetenschappen, waaronder de theologie. Het springende punt was natuurlijk het wonder: dat was, volgens destijds moderne theologen, als door-